

*Національна правнича дискусія за темою:
«Кримінальне процесуальне законодавство України
у контексті судово-правової реформи:
теорія і практика»*

*І. Доказування у деяких кримінальних провадженнях:
теоретичні та практичні аспекти*

**ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ
ПОРЯДКУ З'ЯСУВАННЯ ОБСТАВИН
І ПЕРЕВІРКИ ЇХ ДОКАЗАМИ
ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СКАРГ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ**

В. НОР

*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
завідувач кафедри кримінального процесу
і криміналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

Д. КРИКЛИВЕЦЬ

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального права і кримінології
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

Важливою новелою чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) є суттєве розширення сфери судового контролю за дотриманням

прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Такий контроль під час досудового розслідування здійснює слідчий суддя. Власне, цей

учасник досудового провадження розглядає клопотання сторони обвинувачення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення деяких гласних і майже всіх негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання сторони захисту про залучення експерта, якщо слідчий, прокурор відмовили їй у цьому, деякі інші клопотання сторін, а також розглядає та вирішує скарги визначених законом учасників досудового розслідування на рішення, дії та бездіяльність органів, які здійснюють досудове розслідування, та прокурора, який здійснює процесуальне керівництво. Вирішуючи передбачені кримінальним процесуальним законом клопотання сторін, а також скарги на рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення на досудовому розслідуванні, слідчий суддя за клопотанням сторони чи за власною ініціативою має право дослідити будь-які матеріали провадження, отримати показання свідка чи потерпілого тощо, якщо вони мають значення для вирішення клопотань чи скарг. Чинний КПК України передбачив у своїй структурі окрему главу (глава 26), у якій регламентує процесуальний порядок оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування. Однак він не містить розгорнутої процедури розгляду скарг слідчим суддею, а лише закріплює її вихідні засади. Йдеться про передбачені у ч. 1 ст. 306 положення, що скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора: 1) розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими у статтях 318–380 КПК України, та 2) з урахуванням положень глави 26 КПК України. Водночас процесуальний закон не зазначає, чи всі правила судового розгляду можуть застосовуватися під час розгляду скарг слідчим суддею, хоча від вирішення цього

питання залежить оперативність розгляду та правильність вирішення скарг, що, зі свого боку, відображається на ефективності кримінального провадження загалом.

Варто зазначити, що дослідження питань порядку розгляду скарг слідчим суддею не є новими як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Різним аспектам цієї проблематики присвятили увагу І. Гловюк, Д. Говорун, В. Лазарева, В. Попелюшко, С. Пшенічко, С. Шаренко, О. Яновська, а також інші науковці.

З огляду на те, що порядок розгляду скарг слідчим суддею базується на правилах судового розгляду, схожою також є і їхня структура. У порядку розгляду скарг слідчим суддею можна виокремити чотири частини (етапи): підготовчу частину, з'ясування фактичних обставин та перевірку їх доказами, судові дебати та вихід суду до нарадчої кімнати для постановлення ухвали. Порівнюючи ці процедури, можна дійти висновку, що порядок розгляду скарг не включає в себе останнє слово обвинуваченого, що є характерним саме для судового розгляду, оскільки під час досудового розслідування обвинувачений як суб'єкт кримінального провадження відсутній. Центральним етапом розгляду скарг є етап з'ясування фактичних обставин і перевірки їх доказами, оскільки він передбачає сукупність процесуальних дій, спрямованих на встановлення та перевірку фактів через процес доказування. У цьому контексті важливо дослідити, чи всі процесуальні дії, властиві судовому розгляду, можуть проводитися слідчим суддею під час розгляду скарг. Тож метою статті є дослідження можливих процесуальних дій, які має право (чи зобов'язаний) вчинити слідчий суддя під час розгляду і вирішення скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора.

Етап з'ясування фактичних обставин справи та перевірки їх доказами розпочинається з оголошення головуючим після закінчення підготовчих дій про *початок судового розгляду* (ч. 1 ст. 347 КПК України). Частини 2 і 3 статті не застосовуються, оскільки врегульовують оголошення прокурором обвинувального акта та оголошення цивільним позивачем або його представником чи законним представником, а в разі їх відсутності — головуючим, цивільного позову. О. Яновська пов'язує ці норми із засадою змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій [1]. Як видається, судовий розгляд скарги повинен розпочинатися з її оголошення, оскільки вона є підставою (приводом) судово-контрольного провадження, а також містить доводи про незаконність рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора, що підлягають перевірці задля правильного її вирішення. Проте сторони та учасники провадження з розгляду скарги мають достатні можливості для представлення своїх позицій, а тому надання їм ще однієї можливості для викладу своїх доводів у формі оголошення скарги та заперечень проти неї на початку судового розгляду призведе до того, що вони повторюватимуть декілька разів однакові доводи та неумисно затягватимуть судовий розгляд, бо часто суб'єкти провадження прагнуть висловити свої аргументи максимально широко та багатослівно. Керуючись наведеними міркуваннями, обов'язок оголошення скарги доцільно покласти саме на слідчого суддю.

Враховуючи викладене, доцільно запропонувати такий порядок початку розгляду скарг слідчим суддею: слідчий суддя за аналогією з апеляційним і касаційним розглядом доповідає у необхідному обсязі зміст рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора та зміст скарги, на які її подано. Під

«необхідним обсягом» слід розуміти: 1) *щодо рішення* — фактичні та юридичні підстави його прийняття, як вони викладені у рішенні, а також резолютивну частину рішення; 2) *щодо дії та бездіяльності* — у чому конкретно вони виразилися. Інформація щодо рішення міститься у самому тексті рішення, щодо дії чи бездіяльності — у скарзі; 3) *щодо скарги* — рішення, яке слідчого суддю просить прийняти скаржник (може йтися про скасування рішення слідчого чи прокурора; зобов'язання слідчого чи прокурора припинити або вчинити певну дію), а також фактичні та юридичні підстави, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги. Зазначені дані містяться у тексті скарги. Слідчий суддя повинен з'ясувати в особи, чи підтримує вона подану скаргу та роз'яснити право на відмову від неї. Слідчий суддя згідно з ч. 2 ст. 305 КПК України також може закрити провадження за скаргою, якщо слідчий, прокурор самостійно скасували рішення, припинили дію чи бездіяльність, які оскаржуються.

Водночас, якщо у судове засідання з'явився слідчий чи прокурор, слідчому судді доцільно з'ясувати, чи погоджуються вони з доводами скарги та в якому обсязі, оскільки позиція слідчого чи прокурора враховується при визначенні обсягу доказів, які підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження, що розглядатиметься нижче.

Норми *про роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення* (ст. 348 КПК України) не застосовуються, оскільки, як вже було зауважено, під час досудового розслідування ще не існує такий суб'єкт провадження, як обвинувачений, проте за аналогією з ч. 1 ст. 348 КПК України він повинен встановити анкетні дані скаржника, а також з'ясувати його процесуальний статус. Із цих же міркувань не може проводитися *допит обвинуваченого* (ст. 351 КПК України).

Після цього відбувається *визначення обсягу доказів, які підлягають дослі-*

дження, та порядку їх дослідження (ст. 349 КПК України). Доводи, викладені у скарзі, визначають обсяг доказів, що підлягають дослідженню, оскільки підтверджуються або спростовуються останніми. Доводи включають у себе фактичні та юридичні підстави, на основі яких скаржник ставить перед слідчим суддею вимогу про прийняття конкретного рішення. Коло рішень слідчого судді не є абстрактним і визначається двома чинниками, перший із яких є первинним, а другий — похідним від першого: 1) процесуальним змістом рішення, дії чи бездіяльності, що оскаржуються, у розрізі їх переліку, закріпленого у ч. 1 ст. 303 КПК України; 2) процесуальним змістом рішення, задля прийняття якого подано скаргу. Доказуванню підлягають: 1) відсутність фактичних та юридичних підстав для прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності; 2) у разі наявності — фактичні та юридичні підстави для прийняття іншого (протилежного) процесуального рішення, невчинення дії чи бездіяльності слідчим або прокурором. Якщо доказано наявність хоча б однієї групи зазначених вище процесуальних обставин, автоматично виникає необхідність прийняття відповідного рішення слідчим суддею.

Норми ст. 349 КПК України спрямовані на судове провадження, оскільки пов'язані з особою обвинуваченого та обвинуваченням. Обвинувачення є своєрідним висновком прокурора щодо обставин кримінального правопорушення та завершує стадію досудового розслідування, є предметом усього кримінального провадження. Інакші за своєю процесуальною природою виникають відносини під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності на досудовому розслідуванні, бо на цей момент остаточного обвинувачення ще немає, а сама можливість оскарження спрямована на проведення ефективного та неупередженого досудового розслідування.

Видається, що при розгляді та вирішенні скарги слідчий суддя повинен досліджувати усі докази, які підтверджують або спростовують доводи скарги, бо це є передумовою для прийняття законного, обґрунтованого і вмотивованого рішення, що згідно зі ст. 370 КПК України є його обов'язком.

Слідчий суддя із врахуванням позицій учасників судового розгляду повинен оголосити обсяг доказів, що досліджуватимуться у судовому засіданні, а також порядок їх дослідження, про що постановляється ухвала. У разі необхідності обсяг та порядок дослідження доказів можуть бути змінені. Слід погодитися із С. Пшенічком, що «першим повинен викласти свої доводи скаржник (або його захисник, представник, якщо скаржник відсутній у засіданні); після нього повинні бути заслухані доводи особи, рішення, дії, бездіяльність якої оскаржуються» [2, 114]. Можна лише додати, що у разі неявки слідчого чи прокурора слідчий суддя вирішує скаргу на підставі досліджених під час судового засідання доказів.

Розгляд судом клопотань учасників судового провадження (ст. 350 КПК України). За аналогією з судовим розглядом учасники процедури розгляду скарг слідчим суддею через заявлення клопотань можуть спрямовувати процес доказування на підтримання власних процесуальних позицій та звертати увагу суду на важливі обставини провадження.

Важливою процесуальною дією є *допит свідка* (ст. 352 КПК України). Як вбачається із ч. 1 ст. 352, ця норма застосовується лише до судового провадження, оскільки йдеться про з'ясування відносин з обвинуваченим, а у ч. 6 йдеться про допит свідка обвинуваченим. Однак допит свідка здійснюється також і слідчим суддею. У частині 3 ст. 95 КПК України закріплено обов'язок свідка та експерта давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому

Кодексом порядку. Процесуальний закон, до прикладу, передбачає право слідчого судді за клопотанням сторін або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення, наприклад, для вирішення питань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 4 ст. 151), відсторонення від посади (ч. 3 ст. 156), про арешт майна (ч. 4 ст. 172) тощо. У цих випадках не здійснюється з'ясування обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 91). Водночас у ч. 2 ст. 91 КПК України встановлюється, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, які, як видається, охоплюють обставини, що підлягають доказуванню (унаслідок цього вони автоматично мають значення для кримінального провадження), а також інші обставини, правильне з'ясування яких впливає на об'єктивне вирішення процесуальних питань.

Вирішення багатьох процесуальних питань слідчим суддею є результатом дотримання змагальної процедури, тому закономірно, що сторони провадження та слідчий суддя задля правильного з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, повинні мати можливість одержувати показання відповідних учасників провадження, інакше будь-яке рішення слідчого судді буде позбавлене властивостей законності, обґрунтованості та вмотивованості. Ще одним аргументом на користь наведеної позиції є норма ст. 198 КПК України: висновки, висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення. З метою недопущення у майбутньому впливу на позицію суду, цією

нормою врегульовано можливу ситуацію, коли в ухвалі слідчого судді буде викладено відповідні висновки щодо обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, чим законодавець визнав, що при розгляді та вирішенні процесуальних питань слідчим суддею відбувається процес доказування.

Враховуючи викладене, допит свідка у судовому засіданні з розгляду скарги є можливим і відбувається за правилами ст. 352 КПК України, за винятком норм, призначених для застосування до судового провадження. Провести допит свідка слідчий суддя може не лише за клопотанням сторін, а й за власною ініціативою, що сприятиме законності рішення.

Під час розгляду скарг може проводитися *допит потерпілого* (ст. 353 КПК України). Норми цієї статті, як і попередньої, розраховані для застосування під час судового провадження, про що свідчить вказівка на з'ясування відносин потерпілого з обвинуваченим. Водночас потерпілий може володіти важливою інформацією щодо обставин, які мають значення для кримінального провадження, а тому його допит є можливим під час розгляду скарг слідчим суддею. Допит потерпілого регламентується відповідними нормами частин 2, 3, 5–14 ст. 352 КПК України окрім тих, що застосовуються лише до судового провадження, та може проводитись як за клопотанням сторін, так і за ініціативою слідчого судді.

Зважаючи на те, що слідчий суддя може провести допит свідка чи потерпілого, норми ст. 354 КПК України про *особливості допиту малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого* так само застосовуються до процедури розгляду скарг слідчим суддею.

З метою роз'яснення висновку і вирішення скарги слідчий суддя може провести *допит експерта в судовому засіданні* (ст. 356 КПК України). *Процесуальними передумовами* цього є:

призначення судової експертизи під час досудового розслідування, завершення проведення експертизи, наявність висновку експерта у матеріалах кримінального провадження, а також потреба у роз'ясненні незрозумілих учасникам кримінального провадження чи слідчому судді відомостей, викладених у висновку експерта, що мають значення для вирішення скарги. Така ситуація, ймовірно, може настати у разі зупинення чи закриття кримінального провадження.

Обставини провадження встановлюються і перевіряються також шляхом *дослідження речових доказів* (ст. 357 КПК України). Згідно з ч. 1 ст. 357 КПК України можливість досліджувати речові докази є не лише у суду і в учасників судового провадження, а й у інших учасників кримінального провадження. Відповідно до пунктів 25, 26 ч. 1 ст. 3 КПК України поняття «учасники судового провадження» охоплює вужче коло учасників, ніж поняття «учасники кримінального провадження». Із наведеного випливає висновок, що речові докази можуть досліджуватися і під час розгляду скарг слідчим суддею учасниками судового розгляду.

Під час розгляду скарг може здійснюватися *дослідження документів* (ст. 358 КПК України). Застосування норм зазначеної статті обмежене судовим провадженням, проте дослідження протоколів слідчих (розшукових) дій та інших долучених до матеріалів кримінального провадження документів може здійснюватися і під час розгляду скарги слідчим суддею, що дасть змогу слідчому судді оцінити обсяг та якість проведення досудового розслідування, можливі його недоліки й обґрунтовано вирішити скаргу. На підставі ч. 3 ст. 358 КПК України учасники судового розгляду скарги мають право просити слідчого суддю виключити документ, що викликає сумнів у його достовірності, з числа доказів та вирішувати скаргу на підставі інших доказів або призначи-

ти відповідну експертизу цього документа. Призначення експертизи у такому випадку є правом слідчого судді, тому йому варто виходити перш за все з практичної необхідності проведення експертизи. Якщо іншим шляхом не можна усунути сумнів щодо достовірності документа і водночас від його доказової сили залежить результат вирішення скарги, слідчому судді, незважаючи на перевищення граничних строків розгляду скарг, слід орієнтуватися на всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин, викладених у скарзі, результатом чого є постановлення законної, вмотивованої та обґрунтованої ухвали, а тому призначити таку експертизу.

Дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК України) може проводитися під час розгляду скарг слідчим суддею. Можливим також є залучення спеціаліста на підставі ч. 3 цієї статті. Питання достовірності звуко- і відеозапису вирішується в аналогічному порядку, як і стосовно документа (ч. 4), включаючи також можливість призначення слідчим суддею експертизи, що обґрунтовано вище.

Слідчий суддя може використовувати *консультації та роз'яснення спеціаліста* (ст. 360 КПК України). Як впливає із ч. 1 ст. 71 КПК України, спеціаліст може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Зазначена норма поширює можливість залучення спеціаліста також і на розгляд скарг слідчим суддею.

Норма, що врегульовує *дії суду при встановленні в судовому засіданні неосудності обвинуваченого* (ст. 362 КПК України), під час розгляду скарг слідчим суддею не застосовується, оскільки питання про застосування або відмову у застосуванні до особи примусових заходів медичного характеру вирішуються лише під час судового провадження.

Норма про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами (ст. 363 КПК України), хоча і призначена для судового провадження, проте повинна застосовуватися і до розгляду скарг слідчим суддею, оскільки вона забезпечує процесуальний перехід до судових дебатів та надає можливість учасникам доповнити судовий розгляд.

Підсумовуючи одержані результати, можна сформулювати висновок: етап з'ясування фактичних обставин та перевірки їх доказами під час розгляду скарг слідчим суддею хоч і є меншим, ніж судовий розгляд за обсягом проце-

суальних дій, що можуть бути проведені, та колом учасників, а також значно коротшим за строками проведення, проте сутнісно вони є подібними. Така схожість пояснюється спільним призначенням: забезпечити процесуальні умови для якомога повнішого, швидшого та правильнішого з'ясування обставин провадження з метою прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень. Коло процесуальних дій, що можуть бути проведені під час розгляду скарги, є достатнім для забезпечення змагального характеру цієї процедури та захисту і відновлення прав її учасників.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Яновська О. Г. Змагальність як засада кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : тези виступу / О. Г. Яновська [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/training/judges/kpk4>
2. Пшенічко С. О. Порядок розгляду та вирішення скарг слідчим суддею / С. О. Пшенічко // Митна справа. — 2012. — № 6 (84). — Ч. 2. — Кн. 2. — С. 111–117.

REFERENCES

1. Ivanovska O. H. Zmahalnist iak zasada kryminalnoho provadzhennia za novym Kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy [Competition as the basis of criminal proceedings under the new Criminal Procedure Code of Ukraine]. Available at: <http://www.nsj.gov.ua/training/judges/kpk4>
2. Pshenichko S. O. Poriadok rozhlidu ta vyrishennia skarh slidchym suddeiu [The Concept of international cooperation on criminal-procedural issues], *Mytna sprava*, 2012, no. 6 (84), Part 2, Book 2, pp. 111–117.

Нор В., Крикливец Д. Окремі особливості порядку з'ясування обставин і перевірки їх доказами під час розгляду скарг слідчим суддею

Анотація. У статті досліджується правове регулювання порядку з'ясування обставин і перевірки їх доказами під час розгляду скарг слідчим суддею. До розгляду скарг слідчим суддею застосовуються правила судового розгляду, а також процесуальні норми, що регламентують судовий контроль за рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого або прокурора під час досудового розслідування. Відзначено, що структура процедури розгляду та вирішення скарг слідчим суддею відрізняється від судового розгляду, оскільки у ній відсутній етап останнього слова обвинуваченого. Під час розгляду скарг слідчим суддею не можуть проводитися процесуальні дії, пов'язані з участю обвинуваченого, оскільки на стадії досудового розслідування такого суб'єкта провадження немає. Під час розгляду скарг слідчим суддею можуть бути проведені такі процесуальні дії: допити свідка, потерпілого, експерта, дослідження речових доказів, документів, звуко- і відеозаписів, а також для надання консультацій та роз'яснень може залучатися спеціаліст. Зроблено висновок, що правове регулювання розгляду скарг забезпечує захист і відновлення прав учасників цієї процедури.

Ключові слова: з'ясування та перевірка обставин, слідчий суддя, скарга, судовий розгляд, судовий контроль, процесуальна дія, змагальність.

Нор В., Крикливец Д. Отдельные особенности порядка выяснения обстоятельств и проверки их доказательств при рассмотрении жалоб следственным судьей

Аннотация. В статье исследуется правовое регулирование порядка выяснения обстоятельств и проверки их доказательствами при рассмотрении жалоб следственным судьей. К рассмотрению жалоб следственным судьей применяются правила судебного разбирательства, а также процессуальные нормы, регламентирующие судебный контроль за решениями, действиями или бездействием следователя или прокурора на досудебном расследовании. Отмечено, что структура процедуры рассмотрения и разрешения жалоб следственным судьей отличается от судебного разбирательства, поскольку в ней отсутствует этап последнего слова обвиняемого. При рассмотрении

жалоб следственным судьей не могут проводиться процессуальные действия, связанные с участием обвиняемого, поскольку на стадии досудебного расследования такого субъекта производства нет. При рассмотрении жалоб следственным судьей могут быть проведены следующие процессуальные действия: допросы свидетеля, потерпевшего, эксперта, исследование вещественных доказательств, документов, звуко- и видеозаписей, а также для предоставления консультаций и разъяснений может привлекаться специалист. Сделан вывод, что правовое регулирование рассмотрения жалоб обеспечивает защиту и восстановление прав участников этой процедуры.

Ключевые слова: выяснение и проверка обстоятельств, следственный судья, жалоба, судебное разбирательство, судебный контроль, процессуальное действие, состязательность.

Nor V., Kryklyvets D. Certain Peculiarities of the Order of Establishing the Circumstances and their Verification by Evidence during Consideration of the Complaints by Investigating Judge

Annotation. The article deals with the legal regulation of the order of establishing the circumstances and their verification by evidence during consideration of the complaints by investigating judge. The procedure for considering the complaints by investigating judge is regulated by the rules of trial, as well as by the procedural norms regulating the judicial control over the decisions, activities or inactivity of investigator or prosecutor at pre-trial investigation. It is stressed that the structure of procedure for considering and solving the complaints by investigating judge differs from the trial, as far as it lacks the phase of the accused person's last word. During consideration of the complaints by investigating judge the procedural actions related to the participation of the accused can't be conducted, as far as the stage of pre-trial investigation lacks such a subject as the accused. During consideration of the complaints by investigating judge the following procedural actions can be conducted: interrogations of witness, victim, expert, examination of the exhibits, documents, audio and video recordings, as well as the specialist may be involved to provide consultations and explanations. The conclusion is drawn that legal regulation of the procedure for considering the complaints ensures the protection and restoration of its participants' rights.

Key words: establishing and verification of the circumstances, investigating judge, complaint, trial, judicial control, procedural action, adversariness.